

Nyitott szellemben

Szabadulni Tökölről is nehéz

Azokról a speciális gyakorlati lépésekről szeretnék beszámolni, amelyeket az intézetünkben működő, szabadulásra felkészítő csoport végez, illetve szervez a társadalmi reintegráció érdekében. Célnk, hogy a szabadságvesztésből szabadulónak segítséget nyújtsunk a társadalmi beilleszkedéshez és az ehhez szükséges szociális, anyagi feltételek megteremtéséhez, a szabaduló fiatalok humán erőforrásainak fejlesztéséhez.

Gondok, nehézségek

A gyakorlati problémákkal a szabadulók jelentős hányadának szembe kell néznie. Ezek akadályozzák, illetve bizonyos esetekben lehetetlenné teszik a beilleszkedést. A 18. életévét betöltött, intézeti nevelésből kikerült fiatal beilleszkedése sokszorosan nehéz, az eltérő norma- és értékrendszer miatt. Ez a körülmény a *hajléktalanság veszélyét* rejti magában, amelyből egyrészt nem látszik kivezető út, másrészt ez minden érintett számára megalázó és személyiségromboló állapot. Vagy a családi kapcsolata megromlott, megszakadt (például a család ismeretlen helyre költözik), vagy a visszatérése a nukleáris családba már nem kívánatos. Ha a tágabb környezet nem siet felkarolni, az előbbi helyzet állhat elő. Főként ha a családja nehéz szociális és anyagi körülmények között él, amit még inkább destabilizál a szabadságvesztésből hazatérő – nemdolgozó – családtag eltartása is. Csapda lehet a *megélhetési bűncselekmény*. Ha viszont a fiatal kriminogén környezetbe tér vissza, ez újabb bűncselekmény elkövetésének veszélyét hordozza magában. A szabaduló – életkorát tekintve – iskolarendszerű képzésbe már nem vonható be (az általános, illetve szakmunkásképző-iskola befejezésére már nincs lehetősége), s ez az életesélyeit a jövőre nézve jelentős mértékben rontja. Az alacsony iskolázottsági fok a munkanélküliség veszélyével fenyeget, az érintettek jelentős hányada ennél fogva kiszorul a munkaerőpiacról. „Jobb esetben” a szabadulók a folyamatos megélhetésüket feketén végzett munkával próbálják biztosítani, ami átmenetileg hozzájárul ugyan egyéni szükségleteik kielégítéséhez, de ez hosszú távon további csapdákat állít az útba (például az efféle munkavégzéssel anyagdíjra jogosító szolgálati idő nem nő, ilyenformán öregségi vagy bármely más nyugdíjra sem szerez jogosultságot, továbbá keresőképtelenség esetén táppénz, egészségügyi, baleseti ellátás sem illeti meg). A szabadulóknak szabadulásukat követően egyfajta *társadalmi előítélettel* is szembe kell nézniük, ami nagymértékben megnehezíti a társadalmi reintegrációjukat, ezen belül pedig az elhelyezkedésüket. Még fokozottabb az előítélet a cigánysághoz tartozó szabadulók esetében, hiszen a büntetett előéletükből fakadó stigmán túl számolniuk kell a *faji előítélettel* is.

Mindez egyfajta cirkuláris okságot feltételez, tekintettel arra, hogy ezen problémák a hajléktalanság és a munkanélküliség rizikófaktorát képezik, és féltő, hogy a kellő segítségnyújtás hiányában az esetek egy részénél ez előbb vagy utóbb társadalmi beilleszkedési zavarokhoz, antiszociális magatartáshoz vezet. Ennek bekövetkezését olyan „elhárító mechanizmusokkal” próbáljuk kivédeni, illetve csökkenteni, mint például a *családi kapcsolatok felkutatása, a meglévő kapcsolatok erősítése, a szabadulás előtt állók részére történő munkahelykeresés, a kapcsolattal, illetve szállással (lakással) nem rendelkezők szá-mára – az egyén életkori sajátosságait is szem előtt tartva – az optimális elhelyezés biztosítása*. Ezt a célt szolgálja továbbá a szociális vagy átmeneti segély iránti kérelem előterjesztése az illetékes szervekhez (országos parancsnokság, területileg illetékes önkormányzatok) a továbbtanulás, átképzés érdekében az iskolákkal, munkaügyi kirendeltségekkel történő kapcsolatfelvétel, valamint a készségfejlesztést célzó tréningek szervezése.

A végső célt, a társadalomba való kibocsátást már a befogadástól kezdődően szem előtt kell tartani, így tehát a büntetési időt egyfajta felkészülési időnek fogjuk fel, amikor a szabadulásra felkészítő csoport a problémafeltárást, a problémamegoldást, az ismeretátadást és tanácsadást, illetve a készségfejlesztést célozza meg. (Zárójelben jegyzem meg, hogy a szabadulásra történő felkészítéssel járó konkrét feladatokat a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében egy kétfős csoport végzi, amit *utógondozó csoportnak* nevezünk. Hangsúlyozom, hogy ez az elnevezés csak intézeti keretek között állja meg a helyét, mivel tényleges utógondozásról csak a büntetés-végrehajtási jogviszony megszűnését követően beszélhetünk.) Gyakorlatilag az utógondozó csoportnak a társadalmi beilleszkedés elősegítését célzó – preventív – tevékenysége itt lezárul, egyfelől a törvény adta keretek és az ebből adódó kompetenciahatárok miatt, másfelől a szűkös anyagi lehetőségek szabnak gátat elképzeléseinknek. A beilleszkedés segítése persze nem csupán egy intézmény (intézet) feladata, hanem állami, társadalmi feladatnak kell lennie, de e területen súlyos hiányosságok tapasztalhatók napjainkban is. A helyi közösségek bűnmegelőzésben betöltött szerepe mindannyiunk számára ismeretes, munkám során azonban nemritkán találkozom a helyi szervek (települési önkormányzatok, cigány kisebbségi önkormányzatok, munkaügyi kirendeltség) érzéketlenségével és az ott dolgozó hivatalnokok konzervatív szemléletével. Ez a fajta negatív hozzáállás két régiónál már-már sajátos vonásként könyvelhető el. Jó lenne, ha a problémák iránt kicsit is érzékeny állampolgárokká, valamint egymást megértő és segítő társadalommá válnánk végre. Ez a szemléletváltás nagymértékben hozzájárulna a társadalmi beilleszkedés objektív és szubjektív feltételeinek megteremtéséhez.

Pályázatok és lehetőségek

Az elmúlt évben az *Országos Foglalkoztatási Közalapítvány*, illetve a *Budapest Főváros Közbiztonságáért Közalapítvány* által nyújtott támogatás új kezdeményezés megvalósítását tette lehetővé számunkra, ezzel a szabadulásra felkészítő programunk profilja bővült, színvonala emelkedett. A Budapest Főváros Közbiztonságáért Közalapítvány kuratóriuma 1997. március 4-én kelt határozatával 150 000 forint egyszeri támogatást nyújt

TAPASZTALATCSERE

tott intézetünknek, amellyel a fiatalok fogvatartottak reszocializációjának előkészítését kívánta megcélozni. A támogatást az alábbiak szerint, három feladatkörre csoportosítottuk. Az *eseti megbízásokra, utazási költségekre* nyújtott támogatás összege 50 ezer forint. Anyagi erőforrásaink hiányában, sajnos, eddig nem volt lehetőségünk arra, hogy egy-egy – a szabaduló fiatalokat közvetlenül is érintő – területről egzakt, hiteles képet nyújtsunk az adott területen dolgozó szakemberek bevonásával. Mint oly sokszor tapasztaltuk, a nem valós észlelés tévhithez vezet, s egyfajta előítéletet szül a különböző intézmények képviselőivel szemben. Véleményünk szerint ezek a berögződött tévhitok szabadulás után nagymértékben befolyásolják az egyént abban, hogy felkeresi-e az adott szolgáltatást nyújtó intézményt vagy sem. Alaposan feltételezhető, hogy a szabaduló fiatalok – félve a stigmatizációtól, valamint az ebből adódó elutasítástól – nem kis számban esnek az esetleges szolgáltatásoktól. Ez a támogatás végre lehetőséget adott, és elindított egy folyamatot, amelynek segítségével a fiatalokban az egyes területek képviselőivel szemben kialakult negatív érzéseket egyfajta reális mederbe terelhetjük. Tekintettel a kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetre, a munkanélküliségre, illetve a szabaduló fiatalok e tekintetben is kedvezőtlen életesélyeire (az alacsony iskolázottság, a büntetett előélet fokozottan növeli a munkanélküliség esélyét), az eseti megbízások főként az elhelyezkedés területére orientálódtak. Nálunk járt a *Magyar Pártfogók Országos Szövetségének* elnöke (*képünkön*), aki munkatársával együtt háromórás előadást tartott közel harminc, szabadulás előtt álló fiatalok számára. Kitért tevékenységük céljára, az általuk nyújtható szolgáltatásokra (tanácsadás, munkahelykeresés, pénzügyi juttatás), a bíróság által előírható magatartási szabályokra, megszegésük esetén az ezzel kapcsolatos esetleges szankciókra, az előadás végén pedig a fogvatartottak kérdést tehetnek fel a pártfogónak, aki minden kérdésre adekvát választ adott. Ez az előadás több volt egyszerű információnyújtásnál, jó célt szolgált ahhoz,

hogy a pártfogókkal szemben szájhagyomány útján kialakult ellenérzést eloszlassa a fogvatartottakban, s ezáltal az eddiginél hitelesebb képet nyújtson tevékenységükről. Erről egyszerű kézfelemelés révén győződünk meg: míg az előadás megkezdése előtt a fogvatartottak egyharmada „idegenkedett” a pártfogók személyétől, addig ez a szám az előadás végén nullára csökkent.

A *Pest Megyei Munkaügyi Központ* munkatársa kilenc órában (három napon át, naponta három órában) *álláskeresési technikát* oktatott 12 fogházfokozatú – szabadulás előtt álló – fogvatartottnak. Különböző önéletrajztípusokat, pályaorientációs teszteket használtak, továbbá helyzetgyakorlatokon ismerték meg, hogyan kell bejelentkezni a munkáltatónál, hogyan kell megjelenni az első beszélgetésen, de számba vették az álláslehetőségek lehetséges forrásait is, és számtalan egyéb hasznos információt és ötletet kaptak, amelyeket a szabaduló fiatalok, remélhetőleg, majd az élet egyéb területein is, kamatoztatni tudnak. Hasonló jellegű tréninget tartott egy pszichológus, a csoportba négy börtön-, illetve nyolc fogházfokozatú elítélt került be.

Az *infófüzet* elkészítéséhez nyújtott támogatás mértéke 50 ezer forint. Az infófüzet nyomdaköltségének szponzorálásával régi álmunk vált valóra. A füzet tartalommal történő megtöltése az „utógondozói stáb” feladata volt, nyomtatása pedig a Bétaprint Nyomda segítségével valósult meg, ezer példányban. A füzet 42 oldalon hasznos információt nyújt minden szabaduló fiatal számára a pártfogó felügyelettel, a munkahelykereséssel, a szociális problémák és krízishelyzetek kezelésével kapcsolatosan. A füzet célja, hogy a szabaduló számára segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedés és – ennek első lépéseként – a munkahelykeresés területén. A tájékoztató közérthetően és áttekinthető formában foglalja össze a szabadulást követő legfontosabb tennivalókat, kezdve a pártfogó felügyelet alatt állókra vonatkozó legfontosabb szabályokkal, a munkahelykeresésen át a munkanélküli- és egyéb szociális segélyek igénybevételéhez szükséges tudnivalókig. A füzet külön fejezetet szentel a különböző karitatív szervezetek tevékenységének bemutatására, konkrét címeket, telefonszámokat adva meg, ahová bizalommal fordulhat a szállításra, étkezésre, lelki segítségnyújtásra vagy éppen életvezetési tanácsadásra szoruló ember. Fontos információhoz jut az olvasó az alkohollal, kábítószerrel vagy az AIDS-szel kapcsolatos problémák kezelését illetően is. A füzet végén egy „Üzenet”-rész található, ahol személyre szabottan jelezzük az egyén szabadulás utáni tennivalóit, esetükben ez – telefonon történt előzetes megbeszélés alapján – a konkrét időpontot, helyszínt, az ügyintézők nevét és telefonszámát jelenti. Az infófüzet az első olyan írásos tájékoztató, amely a fogvatartottak, illetve a szabadulók számára egységes szerkezetbe foglalva, számukra érthető módon próbál segítséget nyújtani a szabadulást követő nehéz időszakra.

Sajtótermékek vásárlására 50 ezer forint támogatást kaptunk. Ebből előfizettünk az *Expressz* című napilapra, valamint a *Sansz* pályázati lapra. Az *Expressz* hirdetési újság mindenképpen az álláslehetőségek forrásait növeli, és remélhetőleg javítja a szabaduló fiatalok elhelyezkedési esélyeit, így a közhasznú munkavégzésen túl egyéb elhelyezkedési alternatívát is tudunk ajánlani szabadulóknak. A pályázati lap segítségével lehetőség nyílik a tevékenységünkhöz illeszkedő, illetve a tárgyi feltételek javítását célzó további aktuális támogatások megpályázására. Az e részfeladatra nyújtott támogatási összegből

még olyan hiánypótló könyveket is sikerült beszereznünk, amelyek munkánk hatékonyságát növelhetik, és jól illeszkednek tevékenységünkhöz. Nagyon jól alkalmazható például az *Átfogó nonprofit menedzsment*, a *Pályázató szervezetek gyűjteménye*, valamint a külföldi munkavállalással és hajléktalansággal foglalkozó könyvek. Fontos az a háromkötetes könyv is, amely 15 ezer közép- és nagyvállalat cím- és telefonjegyzékét tartalmazza, valamint hasznos információkat nyújt a hazai munkaerőpiac megismeréséhez. Azon túl, hogy ez szintén az álláslehetőségek forrásait növeli, óriási előnye, hogy minden cég esetében a konkrét név és telefonszám közvetlen kapcsolatfelvételt tesz lehetővé a cég igazgatójával és a humánpolitikai osztály vezetőjével. A társadalmi beilleszkedés nagyon fontos részét képezi még a szociális alkalmazkodó és problémamegoldó készség javítása, a társadalmi normák ismerete és betartása, a kommunikációs készség fejlesztése, tehát az *egyén személyes erőforrásainak* fejlesztése. A Fiatalokorúak Büntetés-végrehajtási Intézete erre különösen figyel, hiszen a bekerülő fiatalok túlnyomó többsége még az általános iskolát sem tudja befejezni, szocializációs folyamatuk több ponton sérült, illetve megakadt. (1997-ben például 342 főt fogadtunk be intézetünkbe, ebből mindössze 157 fejezte be – bekerüléséig – az általános iskolát, azaz az összes befogadott 45,9 százaléka, szakmunkás-bizonyítvánnyal pedig mindössze 15-en rendelkeztek, a befogadottak 4,4 százaléka.) A százalékos értékek összeadása után kiderül, hogy az elmúlt évben befogadottak közel fele nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel. Ennek figyelembevételével igyekeztünk olyan könyvekkel bővíteni a fogvatartottak és a nevelők könyvtárállományát, amelyek hozzájárulnak az elítéltek személyiségfejlődéséhez.

Kapcsolat a munkaügyi központokkal

A társadalmi beilleszkedés első, nagyon fontos lépése a munkahelykeresés. Ennek megkönnyítésére 1997 augusztusától a fővárosi és hat megyei (Pest, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, Borsod, Nógrád és Szabolcs) munkaügyi központtal *együttműködési megállapodást* kötöttünk. A fővárosból és e hat megyéből kerülnek be a legtöbben a fiatalokorúak intézetébe.

Az együttműködési megállapodás célja, hogy segítse a munkaügyi központ illetékeségi területére szabadulók munkába állítását, támogassa a már munkanélküliként nyilvántartottak szakképesítés megszerzésére irányuló beiskolázását elsősorban azokban a szakmákban, amelyek elősegítik a szabadulók reszocializációját és javíthatják munkaerőpiaci esélyeiket. A munkaügyi központok, illetve kirendeltségeik vállalták, hogy tájékoztatják intézetünket a megrendezésre kerülő állásbörzék, szakmai rendezvények időpontjáról, ahol alkalmanként néhány, szabadulás előtt álló fiatalnak lehetősége nyílik a munkaadókkal történő személyes találkozásra, a velük való kapcsolatfelvételtre, illetve a továbbképzésekre való jelentkezésre. A munkaügyi központokkal kötött együttműködési megállapodásban foglaltakat kísérletnek tekintjük, és a program sikeres végrehajtása és az új igények függvényében bővíteni kívánjuk. A megállapodásban foglaltak megvalósításához anyagi erőforrásokat kerestünk. Az Országos Foglalkoztatási Közalapítványhoz ezért

támogatási kérelmet nyújtottunk be. Az alapítvány kuratóriuma 1997. szeptember 3-ai ülésén úgy döntött, hogy a kérelemben megjelölt programhoz 67 200 forint egyszeri támogatást biztosít intézetünknek, amely végeredményben a csoportos kimaradás üzemanyagköltségének finanszírozását tette lehetővé.

Az állásbörzén megjelentek kiválasztásakor kritériumként szerepelt az egy- három hónapos szabadulási idő, az adott megye illetékességi területére történő szabadulást, illetve a jogszabály adta lehetőség. Az országos parancsnokság támogatólag fogadta kezdeményezésünket, így a kísérleti jellegű program végrehajtása 1997 decemberében elkezdődhetett. A Fiatalokért Bűntetés-végrehajtási Intézetében első ízben került sor ilyen jellegű csoportos kimaradásra. Első utunkon, 1997. december 2-án a Pest Megyei Munkaügyi Központ érdi kirendeltségén jártunk. Az itt megrendezésre került állásbörzén öt fővel tudtunk megjelenni. Utunk nem volt hiábavaló, hiszen egy fiatal már ott, a helyszínen jelentkezett arra az árufuvarozói tanfolyamra, amely közvetlenül a szabadulását követően indul. Néhány napot váratott csak magára a második csoportos kimaradás is, ami-re 1997. december 10-én került sor a Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központba. A késői időpontra tekintettel – a munkaügyi központokban, illetve kirendeltségeiken november végén már befejeződött az állásbörzék szervezése –, már nem tudtak állásbörzét szervezni, de pozitív hozzáállásukról tettek tanúbizonyságot azzal, hogy *nyílt napot* ajánlottak fel, amit kizárólag nekünk szerveztek. A nyílt nap jó célt szolgált, az ott megjelent négy fiatal hiteles képet kapott a munkaügyi központ működéséről, az általuk nyújtható szolgáltatásokról, s nem utolsósorban a személyzetről. A probléma gyakran ott kezdődik, hogy a szabaduló fiatal – különböző szorongásaitól vezérelve – fel sem keresi az illetékes munkaügyi kirendeltséget, hanem – jobb esetben – saját maga próbálkozik munkakereséssel. Az így „szerzett” munkahely az esetek döntő többségében csak szezonális jellegű, amely egyfelől az egyén számára nem biztosít folyamatos megélhetést, másrészt pedig „feketén” végzett munka, aminek veszélyeiről már szóltam. A megmaradt összegből az idén újabb csoportos kimaradásokat szervezünk.

A munkaügyi központokkal való kapcsolatunk nemcsak az állásbörzékre korlátozódik. Az említett megyei munkaügyi központok kirendeltségeivel mára már folyamatos a kapcsolatunk. Rendelkezünk az ország valamennyi munkaügyi kirendeltségének cím- és telefonjegyzékével. Ennek ismeretében a közvetlen szabadulás előtt álló – és segítségünket kérő – fiatalok érdekében felvesszük az illetékes munkaügyi központtal a kapcsolatot a mihamarabbi munkába állítás végett, továbbá tájékozódunk az aktuális munkalehetőségekről és képzésekről. Ennek eredményeként a fiatal a szabadulás időpontjára rendelkezik ügyintézőjének nevével és konkrét időponttal, amikor fogadják. Ez az előzetes bejelentkezés az első megjelenésnél mentesíti a fiatal a hosszú sorban állástól, és remélhetőleg nem fogadják elutasítóan és nem kezelik személytelenül. Szeretnénk az idén mélyíteni a különböző intézményekkel kiépített kapcsolatainkat, rendszeressé kívánjuk tenni továbbá az állásbörzéken való megjelenésünket, a Magyar Pártfogók Országos Szövetségével kötött együttműködési megállapodás alapján pedig – a szabadulók létszámának függvényében – szeretnénk bevezetni a negyedévenkénti fogadóórákat.

Pál Ildikó